

TEMUR TUZUKLARI VA ZAMONAVIY BOSHQARUV TAMOYILLARI

Mamasalomova Farangiz Shomurod qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Tarix ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Email: mamasalomovafarangiz@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Amir Temurning davlat boshqaruv sohasida, hamda ichki va tashqi siyosatda amalga oshirgan islohotlari o'z davrida uning saltanatini yanada mustahkam bo'lishiga olib kelgan boshqaruv haqida yoritiladi.

Kalit so'zlar: diplomat, Temur tuzuklari, adolatli tamoyillar, Temuriylar davlati, musulmon fiqhi qoidalari, Islom qudrati, moliya, iqtisod, insonparvar, qonun-qoida, adolat, tartib-intizom.

Abstract: This article discusses the reforms implemented by Amir Temur in the field of state administration, as well as domestic and foreign policy, which led to the further strengthening of his reign during his reign.

Keywords: diplomat, Timur's regulations, fair principles, Timurid state, Muslim jurisprudence, Islamic power, finance, economy, humanitarian, law and order, justice, discipline.

Аннотация: В данной статье рассматриваются реформы, проведенные Амиром Темуrom в области государственного управления, а также внутренней и внешней политики, которые привели к дальнейшему укреплению его власти в период его правления.

Ключевые слова: дипломат, постановления Тимура, справедливые принципы, государство Тимуридов, мусульманская юриспруденция, исламская власть, финансы, экономика, гуманитарный, закон и порядок, справедливость, дисциплина.

KIRISH: O'zbekistonning yangi taraqqiyoti davrida mamlakatimizda olib borilayotgan islohot va yangilanishlar ko'lamida milliy harbiy san'at tarixini chuqur o'rganishga ham alohida e'tibor berildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tomonidan milliy harbiy san'at tarixi hamda zamonaviy jang amaliyotlarini chuqur o'rganib, qo'shinlar tayyorgarligi usul va uslublarini yanada takomillashtirish vazifasi qo'yildi, respublikaning barcha harbiy akademik litseylariga "Temurbeklar maktabi" nomi berildi. Sharq olimi Ibn Xaldun "Xotiralari"da Sohibqironning xizmatlariga quyidagi yuksak baho berilgan: "Amir Temur Odam ato davridan to shu paytgacha siz kabi

podshoh chiqqan emas... asabiyatda ularga yer yuzidagi hech bir podshoh, Xusrav ham, Qaysar ham, Iskandar ham, Buxtannasr ham teng kela olmaydi. Xusrav forslarning kattasi va shohidir. Lekin forslar qayerda-yu, turklar qayerda! Qaysar va Iskandar Rum podshohlaridir. Lekin rumliklar qayerda-yu, turklar qayerda! Buxtannasr bobiliylar va nabotiyarning kattasidir. Lekin ular turklarga teng kela olarmidi!" Amir Temurning harbiy boshqaruv sohasidagi islohotlari o'sha davr tarixiy manbalarida yoritilgan va "Temur tuzuklari" Amir Temur jang san'atini o'rganishda eng muhim manbalardan hisoblanadi. Ushbu asarda sipoh saqlab turish, sipohga ulufa berish, askarlarni eng quyi martabadan oliy martabagacha tarbiyalab ko'tarish, katta nog'ora va bayroq berish, sipohning yaroq-jabduqlari va anjom - jihozlari, navkarning begiga va bekning navkariga muomala qilish va boshqa tuzuklari keltirilgan. "Tuzuklar"ning yaratilgan davri, muallifi, originalligi xususida bahsli mulohazalar mavjud. Bizningcha, asarning yozilish xususiyatiga ko'ra, ya'ni "Amr qildimki", "Buyurdimki", "Belgilab qo'ysinlarki", -kabi iboralarga tayangan holda asar Sohibqironning saltanat va harbiy boshqaruviga oid amr va farmonlari, buyruqlari jamlangan kitob sanaladi.

"Tuzuklar"da barcha vazirlarga katta talablar qo'yilgan (ayni damda sipoh, harbiy ishlar bo'yicha vazirga ham tegishli): "Kamolotga erishgan vazir ulkim, davlat muomalalarini tartibga keltirib, mulkiy va moliyaviy ishlarni to'g'rilik bilan, asli-nasli tozaligini ko'rsatib, ajoyib tarzda bajaradi. Olgulik joyidan olib, bergulik yerga beradi. Ruxsat etuvchi va taqiqlovchi buyruqlarida uning aslligi bilan toza naslligi ko'rinib turadi. (Hech kimga) dushmanlik va jabr-zulm qilmaydi. Xoh sipohdan, xoh raiyatdan bo'lsin, har kimning nomini yaxshi so'zlar bilan tilga oladi. Birovdan yomonlik axtarmaydi, aytsalar eshitmaydi. Agar birovdan yomonlik ko'rgan bo'lsa, unga nisbatan shunday muomala qiladiki, u (oxiri) yomonligidan qaytadi. O'ziga yomonlik qilgan odamga nisbatan shunday yaxshilik qiladiki, u (oxiri) oldiga bosh egib keladi. Aqlli, bilimdon va hushyor vazir shunday bo'ladiki, agar saltanat ishlarida chigil-jumboq uchrasa, aqlu farosat uni barmog'i bilan uni yechib yuboradi. Amir Temur va temuriylar davri davlatchiligi, ma'naviyati o'zining salohiyati, mazmuni, tarbiyaviy kuchi va ta'siri bilan xalqimiz tarixida alohida o'rin tutadi.

O'zbekiston o'zining davlat mustaqilligiga erishgach, uning bir necha ming yillik ijtimoiy-siyosiy tarixini har taraflama o'rganish uchun keng imkoniyatlar yaratildi. Ayniqsa, markazlashgan Amir Temur saltanati, uning o'zbek davlatchiligi va madaniyatini rivojlantirishdagi o'rni masalalariga oydinlik kiritilib, tarixchi, sharqshunos olimlarimiz ko'plab birinchi manba ahamiyatidagi asarlarni o'zbek tiliga tarjima qilib, nashr ettirdilar. Davlatimizning siyosati va xalqimiz xohish-irodasiga asoslangan Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 29 dekabrda «Amir Temur tavalludining

660 yilligini nishonlash to'g'risida»gi qarori, 1995 yil 26 dekabrda esa Prezidentimizning «1996 yilni Amir Temur yili deb e'lon qilish to'g'risida»gi farmonlari qabul qilindi. 1996 yil martida «Temuriylar tarixi» davlat muzeyini tashkil qilish xususida, «Amir Temur» ordenini ta'sis etish to'g'risida farmonlar chiqdi. YUNESKO qarori asosida Amir Temur tavalludining 660 yilligi butun dunyoda keng nishonlandi. 1996 yil aprelida shu tashkilotning Parijdagi bosh qarorgohida «Temuriylar davrida fan, madaniyat va ta'lim ravnaqi» mavzuida ilmiy konferensiya o'tkazilib, Buyuk davlat arbobining tarixdagi o'rniga yuksak baho berildi. «Amir Temur jahon tarixida qudratli va gullab-yashnagan davlat barpo etgan buyuk sarkarda va davlat arbobi sifatidagina mavqei tutmaydi. U o'z poytaxti bo'lmish Samarqandni er yuzining chinakam madaniy va ilmiy markazlaridan biriga aylantirdi. Bu ulug' zot qurdirgan me'morchilik va xalq san'atining javohirlari yanglig' bugungacha qad ko'tarib turgan osori atiqalar shahar va qishloqlarimiz ko'rkiga ko'rk qo'shib kelyapti. Sohibqiron zamonasining ajoyib diplomati, davlatlar o'rtasida do'stona munosabatlar o'rnatilishi va iqtisodiy aloqalar rivojlanishining tarafdori sifatida ham mashhur edi. U olimlar va hokimlar, me'morlar va shoirlarning buyuk homiysi yanglig' dong chiqargan». Bugungi kunda demokratik huquqiy davlat qurayotgan xalqimiz Vatanimiz tarixida huquqiy davlat haqidagi tasavvur va qarashlarning yuzaga kelishi hamda rivojlanishi, uning yuridik manbalari, dunyoviy huquq va qonunchilik masalalarini ham bilishni istaydi, albatta. Ana shu nuqtai nazardan qaraganda, Temur tuzuklarini tarixiy-huquqiy tadqiq etish alohida dolzarflik kasb etadi. Zero, o'tmish merosimiz, uning boy davlatchilik va huquqiy asoslari, xususan, Amir Temur davrida davlat va huquq borasida qo'llanilgan adolatli tamoyillar bugungi kunda mustaqilligimizga ham xizmat qilib, shaxsning yuksak siyosiy, axloqiy va huquqiy madaniyatini shakllantirishda ko'maklashmoqda. Amir Temur hayoti va faoliyatini yorituvchi asosiy tarixiy manbalar benihoya ko'p va xilma-xil bo'lib, bu uning nomi, jahon tarixidagi roli beqiyos ekanligi va g'oyat mashhurligidan dalolat beradi. Temurning ijtimoiy-siyosiy tamoyillari tizimini yanada batafsilroq bayon qilsak, quyidagi manzara hosil bo'ladi: 1. Amir Temur iqtisodiyotni har qanday saltanat poydevori, deb tushungan. «Davlatu saltanat - deb ta'kidlaydi, Temur o'zining «Tuzuklari»da, - uch narsa bilan - mulk, xazina va lashkar bilan tirikdir». Bu bilan Temur davlatning yashashi va ijtimoiy rivoji uchun, avvalo, iqtisodiy imkoniyatlarga ega bo'lishi zarurligini ta'kidlaydi. 2. Amir Temurning qarashlariga ko'ra, har bir mamlakat, turli xil iqtisodiy imkoniyatlaridan kelib chiqib, barcha mintaqalar «xususida to'la ma'lumotlarga ega bo'lishi va ularning iqtisodiy xususiyatlarini hisobga olishi» lozim. 3. Amir Temur asosiy ishlab chiqarish vositasi bo'lgan er egaligiga katta e'tibor qildi va har bir viloyatni idora qilishda davlat, vaqf, xususiy er egaligi tartiblarini saqlab qoldi va bunga er maydonining miqdori,

egalik huquqini davlat manfaatini ko'zda tutib, o'zgartirishga harakat qildi. 4. Temur mehnatning yaratuvchanlik faoliyatini nazarda tutib, uni ijtimoiy qadriyat, deb tushundi. 5. Amir Temur iqtisodiyotida moliya.

XULOSA

Xulosa ornida shuni aytish lozimki, buyuk sarkarda Amir Temurning davlat boshqaruv sohasida, hamda ichki va tashqi siyosatda amalga oshirgan islohotlari oz davrida uning saltanatini yanada mustahkam bolishiga olib kelgan. Hozirgi kunda kundan-kun gullab-yashnab borayotgan Mustaqil Ozbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng kolamli islohotlar ham davlat boshqaruv sohasida mamlakatimizning ertangi kuniga bo'lgan ishonchni yanada mustahkamlab, buyuk davlat arbobi Amir Temur tajribasini chuqur organib, amalda buyuk bobolarimiz tajribasidan unumli foydalanilayotganining isbotidir. Bu esa xalqimiz kelajagi uchun adolatli turmush tarzi yaratib berish yo lida qilinayotgan say-harakatlarning samarasidir. Amir Temurning qanday shaxs va davlat arbobi bo'lganligi hamda uning sifatlari haqida juda ko'p mualliflar o'z fikrlarini aytganlar. Ammo aynan uni ko'rib, suhbat qilgan kishilar Ibn Xaldun, don Klavixo hamda Temurning maslahatchisi va, ayniqsa, g'arb mamlakatlariga yuborilgan xristian elchisi Ioann Fransiskning, hozirda Parij milliy kutubxonasida saklanayotgan xotiralari, ayniqsa, qimmatli, ishonchli dalildir. «Amir Temur fors, arab va turk tillarini biladi. Qur'on ilmi va Islom huquqshunosligi ilmida shu qadar kuchli olimki hech bir musulmon olimi u bilan munozara kilishga qodir emas, u olim va shoirlarga katta hurmat ko'rsatadi. Buning sababi shundaki, uning o'zi olim va donishmanddir».

Ya'ni «Ulug' bobokalonimiz Amir Temur «qaerda qonun hukmronlik qilsa, shu erda erkinlik bo'ladi», degan gaplarini tarix sahifalariga zarvaraqlar bilan yozdirgan edi». Temur davrining mumtoz tarixchilaridan bo'lgan Ibn Arabshoh Amir Temurning fazilatlarini sharhlab: «Temur tengi yo'q fe'l-atvorli, chuqur mulohazali kishi bo'lib, uning tafakkur dengizining qa'ri yo'q va (uning) ta'biri tagiga na tekisligu, na g'adir-budur orqali yo'l topiladi», - deb yuksak baho bergan edi. Amir Temur dasturi va siyosiy-huquqiy qarashlarida mukammal jamiyatni orzu qilishdan ko'ra, ko'proq uni amalga oshirish hamda uning mas'uliyatini o'z zimmasiga olish yaqqol sezilib turadi. Shuning uchun ham Amir Temurning davlat arbobi, sarkarda va mutaffakir sifatidagi o'ziga xos tomoni shundaki, u o'zi hukmronlik qilgan .

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azamat Ziyov. O'zbek davlatchiligi tarixi.- Toshkent: Sharq, -2000.-365 b.

2. Muiniddin Natanziy. Muntahab at- tavorix. -Toshkent, 1991.-260 b.
3. Temur tuzuklari. Ahmedov B. tahriri.- Toshkent: G'afur G'ulom, - 1991.-
144 b
4. Ahmedov B. Tarixdan saboqlar.-Toshkent: O'qituvchi, 1994.-432 b.

